

„ASACHI”

REVISTA ȘTIINȚIFICA LITERARA

Comitetul de Redacțiune: Dr. D. Cantimir, I. Negre, Grigoro N. Lazu, C. Hogaș, V. C. Buțureanu, P. Antonescu și N. Juravschi cu colaborarea membrilor Societății Asachi.

FLORI DE LA GOLGOTA,

Sub acest titlu, preotul G. Flor Sachlarie, tinde a îmbogăți literatura română cu o colecțiune de poezii morale-religioase. Acest gen, pe cât ne aducem aminte, e, cu foarte puține și ne'nsemnate excepțiuni, pentru prima oară încercat în limba noastră, și meritul lor ar fi necontestat, dacă, pe lângă simplitatea genului, ar întruni și o adevărată valoare literară; cu părere de rău însă, suntem nevoiți a constata, că această din urmă calitate lipsește cu totul producțiunilor poetice ale părintelui Flor. Este o eroră, care bântuie cea mai mare parte din literatura noastră poetică, aceea adică, de a se crede, că dacă s-a reușit a rima și a cadența, apoi putem aspira la cununa de poet; acestei idei greșite, se datoresc atâtea ineptii literare, care se comit de omenii, de altmintrele de duh, precum, fără îndoială, se pare a fi și părintele Flor. Înainte de a analiza în specie o poezie din ale Părintelui Flor, vom vorbi în general, că mai toate producțiunile sale poetice se disting prin o neiertată confuziune de idei, imagini greșite, contradicțiuni, nonsensuri, comparațiuni nepotrivite, limba nehotărâtă, stil greoi și forțat;—Simțirea adencă și adevărată secretul tuturor poeziilor bune; iată ce lipsește părintelui Flor, și iată, prin urmare, pentru ce, mai toate poeziile sale, sunt rele ca poezii. Pentru a nu se păre, că dorim a fi creștin pe cuvânt, să analizăm una din ele, spre a i se vede lă-

murit valórea literară.—Florile de la Golgota încep cu o *Rngăciune*: acum să videm cum știe părintele Flor a se ruga în versuri; iată cum începe Sf. Sa:

„O, putere infinită! O, eternă veritate!
 Izvor viu de'nțelepciune și perfectă bunătate!”

Tóte aceste epitete nu aũ decât defectul de a fi prea usate, și această observație credem că e la locul ei, de vreme ce poezia caută a crea nu a copia.

Dumnezeu, care'nainte de ce vecii ai creat,
 Ești de sineți întru tóte fericit și laudat!

Spre a prinde sensul acestor două versuri suntem nevoiți a le transforma în proză; ast-fel ele ar deveni:

Dumnezeule! Tu ești de sine-ți laudat și fericit întru tóte, înainte de ce vecii ai creat

Am dori din tot sufletul să înțelegem și noi ce sens are și cum se póte tãlmăci această idee a părintelui Flor: *ești fericit, înainte de ce ai creat*. A cununa presentele cu perfectele în contra regulilor de atracțiune, este ceva neertat după canónele gramaticale; Ș'apoi *Dumnezeul fericit* al părintelui Flor nu face o figură tocmai divină, de vreme ce fericirea e cava cu totul pãméntesc și incompatibilă cu natura ființelor nemateriale.

Serafimi în juruți veseli, etern imnuri împletesc.

Ați voit a sensibiliza idea prin cuvintul *împletesc* și ați făcut o dublă eróre: ați slăbit efectul și ați creat o imagine imposibilă: a împleți versuri, nu merge.

Iar cerésca armonie, ce de sferile senine
 Se'ntonează, este lucrul artei tale cei divine

Fóрте bine: dar, în fine acéstă e un neadevăr; căci armonica, care e lucrul artei Dumnezeesti, constă în așezarea regulată și eternă a sferelor în spațiu, în acea mișcare hotărâtă și nestrămutată a globurilor etc. armonie care nu se

Intenraza de loc, și pe care ureche pămîntescă n'au auzit'o încă; cută deci, că, dacă ar trebui să credem pe părintele Flor, apoi ne-am închipui pe toate sferile cerești ca pe atâta musicanți svârliți în spațiu cu trâmbișile lor cu tot; o imagine cam nostimă de și foarte religioasă.

Tu f'cundă'nțelepciune

Ce-ai creat întâi lumina

Ș'ai spart negura adencă

Prin fascicule'nfocate de-al tău ochiu curat trimise.

Fiat lux et facta est, fiind lipsit de energie și frumuseță, părintele Flor ne învață, că *lumina s'au creat și negura a-ăncă s'au spart prin fasciculele infocate trimise de ochiul lui D zeu*; De astă dată, stimabile părinte Flor suntem puțin cam profani, lumina s'au creat după geneză cu cuvântul și nu cu fapta; s'apoi chiar profanarea ar fi scuzată de călto niște profani, când în locul sublimului *Fiat* ați fi pus un *shit* tot așa de sublim.

Azi când vëlul stricăciunei s'a lăsat ca ceață groasă

Peste-a lumii conștiința morală-religioasă

Suntem însă în parte mulțemiți, că acest *vël al stricăciunei* s'au ridicat de pe conștiința morală-socială.

Ș'in palatul de splendore, unde-ai zis lumină-a fi.

Cum? dacă palatul e de splendore, mai era oare nevoie de a se face să fie lumină? Dăr pămîntul cumparat cu un palat? lipsește să știm numai și cu câte etage este.

Pe același ton și cu aceeași artă poetul umple încă câteva pagini, pentru a căror critică pot servi puținele rânduri de mai sus. Nu putem termina observările noastre, fără a nota, că părintele Flor e și anteprogresist, de vreme ce tot în poezia de care ne ocupăm, Sf. sa numește *progresul un venin vechiu de moarte*, pe care'l prepară un oarecare personaj nou, intitulat *vulpeanul*; cuvânt, pentru care părintele Flor nu adresează ferbîntea sa rugăciune către D-zeu, de cât nu-

mai spre a reinvie eărăși *simplitatea admirată, aurora creștinească, credința înfocată* și alte lucruri simple, creștinești, înfocate și admirabile;

Se înțelege de la sine de ce idee suntem noi.

În poezie intitulată *Florile Golgotei*, parintele Flor abuzează de totă paciența și buna voința a lectorului; să-l lăsăm pe Sf. sa să vorbească:

Pe Golgota, sfântul munte,
 Cel ce zace'n resărit
 Reseri-au flori de frunte
 Ca în raiul fericit.

Să se noteze, că ne aflăm pe Golgota, munte pământesc care zace'n resărit; că acolo cresc *flori de frunte* (ce calificativ slab și ne potrivit!) ca în raiul fericit; apoi acele flori:

Sunt din cer cu scop plântate
 De la bunul Dumnezeu (nu de cătră D-zeu?)
 Și cu singe ssump udate
 Să'nflorească tot mereu.

Noi credem că *udarea cu sânge* fie el cât de *scump*, nu e menită a face o imagine plăcută; precum ar trebui în adiver; flori udate cu singe! Cu scump singele lui! și aceasta spre a înflori *tot mereu*, sunt expresiuni destinate tot mereu a degusta și a adormi pe cetitor.—Și mai departe.

Pe-a Gălgotei înălțime
 Găsești multe, dalbe flori,
 Jos sunt rari, pîntre mulțime,
 Sus staū ele muritorī!

Dacă, din strofele citate până acum, am încerca să extragem imaginea florilor de pe Golgota ale părintelui Flor, am afla că acestea sunt niște flori de frunte, dalbe, multe și rari, udate cu scump singe, tot mereu înflorinde și de la Dumnezeu plântate; dacă numai ast-fel de *flori tip* pôte crea părintele D-lor, apoi l'am ruga să ne lese în pace, să admirăm pe cele ce cresc în realitate și care sunt plântate pe creștetul său la pôlele Golgotei de bine făcătorea mână a naturii,

colate de roua dimineții și mîngîete de razele unui sôre dulce; credem apoi că florile Golgotei nu aũ ambițiunea vãditã de a fi defrunte, ci din contrã modeste și simple și cu simpla dorințã de a deștepta, în sufletul cãlãtorului, o impresiune dulce și adincã, care, dupã înprejurãri, s'ar pute lega cu vechile întîmplãri religioase ale sfintului munte.

Dar tôte ar merge cum ar merge, dacã pãrintele Flor ar sta cel pușin cu noi pe pãmînt și, liniștiți, sã studiem flora religiôsã a Golgotei; Inșã nu! Sf. sa, dupã ce ne face sã credem, cã florile despre care vorbește, sunt pe Golgota, prin un proces de ubiquitate, pretinde de la slaba nãstrã imaginațiune, sã ni le închipuim, în același timp, plãntate și crescute și în alte regiuni.

Sus staũ ele, muritóri!
 Sus în patria veciei
 Unde'i plaiul infinit
 Unde fica armoniei
 Prin virtute s'a suit.

Am dori, într'un chip fôrte modest, sã ni se esplice ce are a face *fica armoniei care s'aũ suit în cer prin virtute*, cu florile pãrintelui Flor? Voiți sã faceți esplicațiuni? dar cu *patria veciei* cu *plaiul infinit*, cu *fica armoniei care se sue prin virtute* și cu alte abstrațiuni de soiul acestora nu se atinge scopul; ș'apoi mai la urmã, sã ne ținem scurt: eram pe Golgota, ce cãutam în patria veciei și în plaiul infinit? nu cum-va acestea sunt tot Golgãta? . . . E mare lucru de a ține în frîu pe sburdalnicã imaginație, care nu face de cît șotii multor poeți; și e mare lucru, fiind cã acest sburdalnic companion al tuturor poeților, nu are de cît un singur stãpin: talentul; cãți scriitori de versuri nu știũ acẽsta!

Voiți a ști puterile secrete și medicinale ale acestor flori? Ce cresc în acelaș timp în douẽ locuri? Pãrintele Flor e cel de-a-una fațã și gata a ne da lãmuriri:

Au arome ce păstrează
C'un mister Dumnezeuesc,
Științi, arte ce'nsumează
Tot progresul omenesc.

Iată deci științele și progresul omenesc păstrate în aroma unor flori; admirabilă imagine! . . . A! uitasem că acest miracul se întâmplă în puterea unui mister Dumnezeuesc!

Al lor balsam are daruri
Rane-adânci a vindeca,
Ș'ale inimii amaruri
În dulceața-a le schimba.

Ce flori curioase! Dacă acestea sunt flori naturale, ne-am permite să întrebăm de adresa drogheriei sau farmaciei, de cum-va însă sunt *flori morale*, cresc ele ôre pe Golgota, sau în patria veciei, pe plaiul înfuit, unde fîca armoniei s'au suit prin virtute? Ah! de ce nu suntem și noi virtuoși, fică a armoniei, spre a căpăta posibilitatea de a culege asemenea flori miraculoase din plaiurile părintelui Flor.

Iar profumul lor deșteptă
Într'un suflet mari gândiri
Ce'l înalță'n sînta treaptă
A cereștilor simțiri.

Dacă aronia lor păstrează științele și progresul omenesc, adică de ce profumul lor n'ar deștepta mari gândiri și n'ar înalța la sfînta treaptă a cereștilor simțiri?

Maî au darul de tărie
Pentru inimii omenești
La popore sunt mîndrie
Și dau rîde îngeresti.

Ocaziune rară! Oamenii slabi de inimă! Voi popore fără mîndrie! care sunteți *flămînzi de rîde îngeresti*, nu perdeți unica rară și scurta ocaziune (florile sunt atît de trecătoare!) adresați cit mai degrabă cererile vîstre postal și franco părintelui Flor Bietul Năsturel!

Sărim peste o strofă.

Ele 'n lipsă sunt avere,
 In miseri ajutor
 In dureri sunt mângăere
 Având dar alinător.

Iată o stăofă *mař bine concepută* chiar de cit un anunțiu de pe a IV-a pagină a unui ziar.

Ne mirăm numai de-un lucru: cum de nu s'aũ cunoscut până in momentul de față asemenea burueni? Părintele Flor are însă un merit, acela de a le fi descoperit; putem fi siguri de azi înainte că miseria, sărăciea și durerile vor înceta, și fie-cine, având o ast-fel de flóre, va ave in același timp și un dar alinător.

Resumat de vii dorințe
 Ce născând pe-acest pământ
 Indulcesc nevoi cerințe
 Și ne trec peste mormint.

Ce? viile dorinți ce nasc pe-acest pământ indulcesc nevoile, cerințele și ne fac a trece peste mormint? Până acum, noi știeam alt-fel: că adică dorințele vii pământești amărăsc viața, înmulțesc și înăspresc nevoile (lăsăm cerințele de o parte) și că, in loc de a ne face să trecem peste mormormint, din contra ne face să cădem de-a dreptul in el, ne vede că totul e posibil in lumca aceasta și cu deosebire la părintele Flor.

(Va urma).

C. Hogaș.

VARIETAȚI

In „Bulletin de l'Institution Ethnographique No. 42“ pentru a cărui primire mulțemim acestei instituțiuni, găsim o lucrare interesantă schițare a vieții și activității literare a ilustrului profesor a limbei mongole:

KOWALEWSKI.

Estragem această schițare, căci puținii oameni au percurt o carieră mai onorabilă și mai glorioasă; puținii au lasat o operă mai vastă, mai durabilă și recunoscută de tot universul.

Dintre toți oamenii eminenți pe care a produs Polonia, Kowalewski, este unul din acei de care se poate mândri, se poate fâli că a dat viața unui asemenea om.

Iosip, Stefan Kowalewski s-a născuse la 7 Ianuarie 1800, în districtul Grodno în Polonia. În vârstă de 9 ani, începuse a frecventa renumitul gimnaziu la Swistoeze, și după sfârșirea studiilor secundare, intrase la universitate din Vilna, pe atunci foarte înflorită. El se ocupa înainte de toate cu istoria universală, cu limbele clasice și literatura lor; și, sfârșind cursul regulat, el nu încetă a se perfecționa în aceste științe speciale, sub conducerea vechilor săi profesori. De abia ajuns la vârsta de 22 de ani, a publicat un vrăgău remarcabil asupra Longinus, publică puțin mai în urmă o traducere polonă, Tratatului asupra Sublimului, și o asemănătoare traducere a Metamorphoselor lui Ovid cu comentarii. Aceste prime, înse strălucite încercări, a hotărât pe rectorul Universității de Vilna de a-i oferi suplinirea unei catedre la institutul pedagogic, atunci creat în acest oraș, și după un an de activitate, dând probele calităților rare, era să fie numit cu titlu definitiv, dacă n'ar fi survenit o întâmplare, care a avut o influență hotărâtoare asupra viitorului său.

Kowalewski făcea parte de societatea Philareților și Philomaților. Această asociațiune care avea de scop întreținerea sentimentelor patriotice prin dezvoltarea studiului istoriei naționale, literaturii polone și bunului gust, era recrutată din tinerețea polonă, înse nu era de fel politică, și viețuia până la 1828 liniștită fără a provoca vre o îngrijire. În această epocă, guvernul rusesc convingându-se că liberalismul făcea neîncetat un progres mare în spirite, lua măsurile re-

acționare violente. Inofensiva societatea Philareților și Philomaților îi devenise suspectă; se făcuse că vede într'nsa o societate politică secretă, amenințătoare siguranței Statului, și în 1824, începuse a persecuta membrii acestei asociațiuni, cu o vigoare excesivă.

Un oare-care numer din trînșii au fost departați la Siberia, alții au fost internați în feliuritele orașe în adineul Rusiei și acolo supuși supraveghierei polițienești, alții otrăviți, loviți de amenzi și de confiscățiuni.

Kowalewski, încarcerat ca și companionii săi, a fost mai puțin sever pedepsit. A fost numai silit de a părăsi Vilna și de a pleca la Kazan, care i s'a destinat de locuință.

În acest oraș fiind, i-a venit ideea de a studia limbele orientale și vasta sa inteligență, i-a înlesnit rezultatele strălucitoare. Sub direcțiunea învățetorilor ca Erdmann, Mirza, Kazenberg, și Ibrahimw-Khalifine, s'a distins prin progresele sale în limbele, arabă, persană și tartară. De la 1825. fu numit repetitor, și, câteva luni mai în urmă, sub inspector la Universitate din Kazan.

Hotărându-se înființarea unei facultăți a limbelor orientale la Universitate din Kazan, Kowalewski a fost chemat la catedra de limba mangolă și trimis la Irkutz spre a se perfecționa în această limbă, sub direcțiunea lui Igummow.

Fiind acolo Kowalewski, trecu muntele Raikāl, visita tabăra Buriaților și Tungusilor nomazi căutând prieteșugul lor și a proșilor (lama) lor. Vizită Homvers chiar până la sorgința Amurlui, în stepele Mongoliei și la oraș Urgu, residența divinității încarnate a Tibetanilor, intrând în relațiunile cu mandariții chinezi de acolo.

A petrecut un an întreg în aceste regiuni salbatice, mergând de la o tabără la alta, luptându-se contra ostenelei, trăind în mijlocul nomazilor, tot-de-auna prevedea ideea unică, de a și apropria cunoștința limbelor lor, căutând de a se folosi de ori-ce ocaziune în a se instrui, folosindu-se chiar

de nesuficiența știință a lámăilor și suplinind'o cu inteligența propriă și cu activitatea sa.

Numai în acest mod a reușit de a culege elementele gramaticii sale și dicționarului său de limba mongolă, o întreprindere foarte greu de realizat și plină de dificultăți. În adevăr, aceste popoare, macar că au avut pe atunci o literatură destul de bogată, n'au avut nici o dată un uvrăgiu pingṭstic, cu care el s'ar fi putut ajuta. A trebuit, deci a nota fie-care vorbă pe care a auzit'o pronunțându-se, a trebuit să o determine, să o traducă și să o clasifice; și în cât privește sintaxa, era nevoit să descopere singur regulile limbii, pe care nevoit are să o studieze în toate dialectele.

Cu toate aceste, Kowalewski, a reușit și rezultatul muncii sale a fost celebrul Dicționar a limbii mongole, pentru care a cules aplausele întregii lumi învățate

De abia reintors la Irkutsk la 1830, Kowalewski primind ordin de a pleca la Peking cu misiunea rusă. A ramas acolo 13 luni, ocupându-se a studia limba Chineză, limba Mandṭu și a culege datele geografice, istorice, statistice și politice asupra Chinei.

Intrând acolo în relațiuni cu persoanele cu pozițiuni înalte s'a folosit de sprijinul lor.

După întoarcerea sa de la Peking, Kowalewski petrecuse încă câți-va ani cu cunoștințele sale vechi, la Buriati, Mongoli și Tungusi culegând în această repetită călătorie un număr imens de cărți și de manuscrite, cu care a îmbogățit biblioteca sa proprie și felurite așezăminte didactice.

Fiuud în fine, întors la 1833 înarmat cu bogata isbândă de materialuri și documente culese în 5 ani de muncă, de osteneală și de studiu, a fost rugat de către Academia științifică din Petersburg de a-i face o descriere a călătoriilor sale, și a fost obiectul laudelor celor mai înalțate din parte acestui corp savant.

Atunci în fine ocupa definitiv catedra care il aștepta la Kazan și o ocupă până la 1853.

Această epocă de 20 de ani a fost cea mai falnică pentru Kowalewski. — Lumea se întrecea de a-i arata stimă, de a-i umplea cu onoruri. Chiar guvernul rusesc, recunoscând meritele sale, îl umplu cu o distincțiune și cu prezenturi. Suvveranul strein, a căror atențiune a fost atrasă prin sgomotul public, îl distingeau. Regele Prusiei îi dăduse, afară de diplomi onorifici, mai multe medalii de aur, Ludvig Filip îi dăruia o colecțiune de autorii orientului, imprimată cu chel-tucala sa. Academia științelor îi deschise ușele sale; a fost membru societăților științifice, de la Kazan, din Moscva, din Odesa, din Copenhaga, din Paris; Londra, Berlin etc. etc.

Societatea studiilor Iaponiei a avut onoare de a-l numera între membrii săi, cei mai vestiți orientaliști căutați relațiunile lui și corespondența cu dînsul, și publicați scrisorile lui. În Anglia, Lord Munster, îl ruga de a fi colaborator la mar-rele uvrăgiu asupra originii artei militare în orient.

Afară de aceasta Kowalewski fu numit rector universității din Kazan, și administrator unui gimnaziu și altor scoale din acest oraș.

Aceste ocupațiuni îi luați tot timpul său, căci îndeplinea datorile sale cu zel. Cu toate aceste ocupațiuni și macar că suplinia adese-ori pe lângă catedra sa, catedrele de istoria universală și literatura latina, nu înceta a se ocupa cu lucrările literare. Toate lucrările sale principale au fost publicate în această epocă.

N. Jurawski

Un membru corespondent al societății noastre ni trimete un studiu asupra facultăților de medicină din țara noastră. Publicăm cu plăcere acest studiu, începând cu facultatea de medicină din București.

FACULTATEA DE MEDICINA DIN BUCUREȘTI

Decan DI Dr. G. Polizu.

Este una din cele mai vechi și actualmente din cele mai bine organizate facultăți române. Trebuința de a da un impuls vivificator studiilor medicale în țară a fost dintre cele dintâi simțită, față cu nevoile mai grabnice ale țerei, care cu puțin în urmă suferea îndestul de lipsa unui personal medical mai complet: și chiar puținii medici cari pusese serviciile lor la dispoziția țerei, erau mai toți streini ei; iar strein studiilor medicale era Românul, de sigur nu atât din cauza prejudițiilor de cari pe atunci dinsul era animat contra medicinei cât mai cu sémă din cauza că în țără nu era urmă de școlă care să'l îndemne la această carieră.

Importanța acestei chestiuni a fost de bună vreme pătrunsă; și de aceea vedem că între primele scóle de studii superioare, din acele scóle care mai târziu formară Universitatea, sunt și școléle în care s'aú predat noțiunile de medicină.

În desvoltarea facultăței medicale din București, între alții, doi barbați, se însémnă în deosebi prin impulsul puternic ce i-aú dat: aceștia sunt D-nii D-rî *Crefulescu* și *Davila*, căroro facultatea le va datori pururea o adincă recunoștință.

Variî și numeróse sunt fazele prin care a trecut această facultate de la nașcerea ei până astă-zí. Primele vestigii ale sale le găsim pe la 1854 în „*Scoala de mică chirurgie*” de la Mihai Vodă (palatul din delul Spirei): această școlă, cu totul primitivă, avea de scop a da noțiunile de practica celei mai elementare chirurgii, care astă-zí mai mult cade în atribuțiunile bărbierilor; așa numiții „felceri” erau rodul acestei școlii pusă sub autoritatea unui doctor.

Dl. Dr. Crețulescu, care orî de câte orî a fost Ministru al învățămîntului, a căutat să facă, ceva pentru ameliorarea instrucțiunii și care asemena a condus cât-va timp această scôlă de mică chirurgie, este cel dintăi ce formă o mică scôlă teoretică ¹⁾ la spitalul Colței unde preda anatomia și disecția; deja la 1842 acest învățat publicase în limba română un manual (primul) de anatomie.

După D. Crețulescu, venerabilul nostru decan, Dl. Dr. Polizu predă anatomia, și în anul 1859 publică un manual de anatomie (Histologia Dr. Petrini pag. 6).

La 6 Martie 1856 Școala națională de medicină (zisă lăca și scôla de chirurgie a spitalului ostășesc) fu organizată prin decret de Prințul Stirbei ²⁾. Această scôlă, urmând scôlei de mică chirurgie, și născută din trebuințele ce armata noastră simțea atunci de ampoliați mai apți pentru organizarea serviciului sanitar militar, nu întărză mult pentru ca, condusă aproape după planul tuturor scôlelor de acest fel din Europa și grație activității neobosite a D-lui Dr. Davila, să se dezvoltă și să ia baze și mai solide; iată în adevăr câte-va linii estrase din documentul privitor la acesta:

„Noi Barbu D. Stirbeiū, stăpănitor al țerei Românești. Cătră sfatul administrator extraordinar.

„Vezind raportul Depart. ostășesc prin care Ni se supune proiectul pentru reorganizarea scôlei de mică chirurgie ce Noi am înființat încă de la 4 Decembre trecut pe lângă spitalul ostășesc de la Mihaï Vodă, unde aū a se forma felceri în trebuința oștirea.

Descărcă Eforia de îndatorirea de a mai ține osebita scôlă pentru felceri și aprobă organizarea scôlei de chirurgie.

¹⁾ Histologia Dr. Petrini pag. 6.

²⁾ Aceste date sunt adunate cu destulă greutate; parte le culegem și ordonăm după niște acte păstrate în Biblioteca centrală a Statului la No. 14 a dulapului 16.

„Director al sc lei numim pe Oberstab ¹⁾ Doctorul Davila...”

În comitetul de Inspect ie al sc lei, împreună cu Dl. Dr. Davila, mai erau  i protemedicul Gusi  i nemuritorul Naturel Herescu.

La 29 Iulie 1857 ²⁾ se adoptă de cons. admin. estraordinar  i la 16 Aug. 1858 se aprobă de Principele Alex. D. Ghica, „C lmacamul  ercii Rom nesc ” un nou regulament de organizare elaborat iar si de Dl. Dr. Davila, din care estragem următoarele:

Art. I „*Scoala națională de medicină  i farmacie*” este d’la forma oficerii de sănătate  i farmaciști pentru serviciul sanitar al armatei, al spitalelor  i districtelor. Sc la trebuie să formeze  i veterinarii pentru companie.

Art. IV. Prevede că „baza pred rei sciun elor medicale” programa sc lelor din Franca.

Art. V. Nu se eliberă diplomă de doctor, dar se va trimite elevii buni la Paris.

Art. VIII. Prevede 8 prof. titulari (doctori)  i 4 ajutoari.

Art. XII. Prevede  efi de lucrări, bibliotecari, conservator *muzeului anatomic*, gr dini i botanicei, sale de dijec ie etc.

Art. XVII. Cere, pentru admitere, 4 clase gimnaziale.

Art. XXIII. Fixez  cursul studiilor la 5 ani.

Art. XXVIII. Elevii, în numer limitat, sunt cazerma i.

În 23 Noembrie 1857 apăru decretul Imper. Francezilor  i în 15 August 1858 acela al lui V. Emanuel, regele Sardiniei, prin cari se dau elevilor din Sc. de med. din Bucure ci dreptul „de a termina cel din urmă an de studiu la facultatea de med. din Paris sau Torino  i în urmă a aspira la doctorat.” Pu in după aceea pare-se a fi urmat acte analo e de la facultatea vieneză, berlineze.

Nu mult după aceea se aprobă, prin Dl. N. Cre ulescu, 10 stipendii prin concurs pentru Paris  i Torino, cu obliga ia stipendistilor de a sluji apoi un timp în armată.

¹⁾ Tot în acest an avem de însemnat înființarea societ. medicale  colare  inice din România, al cărui comitet de redac ie era compus din Dl. Dr. N. Cre ulescu, Minis. Haineman  i secretar D-nii D-rul Polian   Davila.

²⁾ Comandantul suprem.

Pentru a da o idee de chipul serios și inteligent cu care instrucțiunea în această școală a fost condusă, nu avem de cât o rezuma aici titlurile corespunzând la rubrici detaliate de pe un formular al elevului", un fel de catalog pri-
vitor la starea fie-cărui elev; acestea se raportează la „instruc-
țiunea (teoria și practica)“ inteligența, activitatea, morali-
tatea etc. elevului.

Sub aceste bune și încurajătoare auspicii „Școala națio-
nala de medicină și farmacie“ continuă, dezvoltându-se me-
reu, până la 1866. În acest interval de timp avem de în-
semnat:

Instituirea școalei veterinare, alipită pe lângă școala de me-
dicină.

La 1863 programa cursurilor prevede, pe lângă profeso-
rî titulari, tot atâția prof. supleanți (ceca-ce în Franția se
sîc prof. agregați), care se alegeau dintre cei mai buni me-
dici militari.—Această dispoziție mai târziu (de ce?) s'a a-
nulat.

Tot în acest an începură observațiunile meteorologice la
școala militară, cari continuă în 64, 65...

Un nou pas de propășire al școlii este cel ce urmează.
Prin procesul verbal de la 16 Iulie 64 al Consiliului super.
de instrucție „spre înlesuirea și dezvoltarea studiilor medi-
cale“, se dă dreptul de admitere în șc. de medicină, afară
de elevii militari, și la elevii civili cari vor fi absolviți 6 clase
gimnaziale. Se institue 10 burse locale. -

Eficacitatea ac-stei din urmă otăriri se află bine demon-
strată prin nenumăratele acte de mulțumiri venite din co-
muni din toate părțile României, comuni recunoscătoare de aju-
torul de care atâta aveau nevoie și care ajutor li s'a dat
de către personalul medical civil, fruct al școlii de medicină.

Un nou act de progresul crescând al școlii. ni-l dă urmă-
torul pasagiu pe care-l relevăm din ședința corpului profe-
soral al școlii de medicină, de la 10 Decembre 1864.

„Corpul profesoral constată într'un mod solemn că scôla de med. din București se află pe un adevărat drum de progres, grație perseverenței și activității directorului său care, printr'o neobosită muncă, printr'un zel mai pre sus de orice laudă și prin sacrificiuri de tot-felul, conducând scôla prin grelele faze ce a parcurs, a adus'o în starea actuală.“¹⁾

Importanța acestei scoli era perfect stabilită, ca și considerațiunile că dezvoltarea și complectarea ei ar avea efecte reflexe asupra studiilor, și prin urmare ar rezulta și rîdă mai suculente.

De aceea e fôrte natural când vedem că în 1866 consiliul general de instrucție proiectează *transformarea scoulor de medicină în facultate*.

Și această decisiune a consiliului a fost motivată pe procesele verbale ale cons. permanent din 10 Iulie și 8 August 1866.

Vom analiza pe scurt raportul comisiunii însărcinată pentru aceasta și compusă din D-nii Prințul Al. Cantacuzin, D. Aurelian, Culian, Davila și raportor D. Essarco; insistând pe cât posibil asupra acestui punct, pentru că ni va da o idee și mai complectă de aceia ce era atunci scôla.

Comisiunea esaminând, „dacă există elementele necesare pentru constituirea unei facultăți de medicină demnă de a purta acest titlu“ constată:

1°. *Materialul*. În privința lui scôla actuală pôte să se compare cu multe din facultățile europene. Are pentru clinică, numeroase și bine întreținute serviciuri separate în spitale; sala de disecții; cadavre fără plată, muzee, laboratoriu de chimie.

2°. *Personalul scolar*. „Este evident că elevii liceelor noastre, avînd perspectiva de a-și putea căpăta o carieră independentă și lucrativă, e evident că putînd aspira la diploma de doctor mai cu autoritate și prestigiu, nu vor lipsi a-și îndrepta laboarea și ambiția lor spre studiile facultății de medicină

¹⁾ *Notitii statistice*. După al 10-lea an de la fundare, eșiți: 8 doctoresc din Paris, sau Turin, 13 licențiați, 41 Bacalariați în științe; 71 farmaciași, 64 veterinari.

3°. *Personalul profesoral.* Comisia aduce aminte că școala funcționează de 11 ani; profesorii au predat cursuri cu care s'au familiarizat; junii doctori bine preparați în facultăți ilustrate europene ocupă catedre.

și bazată pe constatările precedente;

Bazată pe lucrările corpului profesoral, lucrări care preamănesc de două ani transformarea școlii.

Comisia este convinsă că *timpul transformării a sosit și propune:*

I. Școala de medicină se va transforma în „*Facultatea de medicină din România*” chiar în anul acesta.

II—V. Prevede durata studiilor la 5 ani; 4 examene anuale, 5 doctorate și 1 teză la alegerea candidatului; 12 catedre vor cuprinde materiile de studiu.

VI. Se vor admite studenți în anul I numai cu studii liceale. Dar fiind ca :

VIII. Școala de medicină a fost instituită pentru trebuință foarte simțită în țară, adică: de a forma medici spre a ajuta marea populație rurală; fiind că acesta țintă nu este încă ajunsa; se vor primi elevi cu 4 clase gimnaziale, drepturile lor fiind a aspira numai la diplomă de licențiat (și prin urmare a fi medic de plasă).

De atunci Facultatea de medicină a progresat mereu. Prezența și crescută sub paternelele îngrijiri ale D-lor D-rî Crețulescu și Davila, sub conducerea zălăsă a D-lor precum și a respectabilului decan Dl. Dr. Polizu, trecând prin grele și lungi faze, ea a ajuns a fi prima și cea mai bine întocmită facultate medicală din Orient și a câștiga considerațiunile facultăților străine. Recunoștință conducătorilor ei!

Asta-zî facultatea, cu un personal profesoral eminent și numeros (30 profesori și peste 300 studenți), ridicată la un nivel superior, nu mai simte ore nevole de nici o îmbuuărire! Răspunsul ni vine de curând din Franția, unde ne-

Indoios cultura medicinei este mai dezvoltată; și totuși seculară facultate medicală din Montpellier, facult. din Paris etc. nu au ezitat a se reforma căutând mijloce și mai propice unui progres mai înalt.

Facultatea medicală din Bucuresci are nevoie încă de multă atențiune din partea celor competenți.

Facultatea de medicină din Bucuresci nu mai are nevoie de concursul punctului VIII din raportul comisiunii de la 1866. Numărul personalului medical a crescut destul de considerabil în acest scurt timp; studenții în medicină bacalaureați sau în punctul de a fi bacalaureați sunt destul de numeroși pentru a popula facultatea; și este a perde viitorul elevilor cu 4 clase gimnaziale, dându-le mijloce largi de a și satisface cele mai multe ori o ambiție deșartă, căutând a se numi „studenți“ înainte de a fi dobândit cunoștințele umanitare prealabile. Căci facultatea actuală nu mai poate fi ceea ce la început a fost școala de medicină: aceasta din urmă avea programa studiilor ast-fel întocmită și durata lor (6 ani) ast-fel fixată, în cât tot dînsa putea prepara la studiul medicinei pe viitoră sea populație. Facultatea astăzi e obligată prin titlul ei a presupune toate aceste cunoștințe dobândite; în cât cele două categorii de studenți (doctoranzi și licențiați) pot avea unii exigențe în detrimentul celor alți. Nu ar fi oare nimerit a lăsa elevii nebacalaureați pe seama facultății medicale din Iași? Voiți reveni asupra acestui punct când vom vorbi de această din urmă facultate ¹⁾

Facultatea de medicină din Bucuresci are nevoie de un material didactic mai bogat. Comisiunea din 1866 a constatat un material destul de bogat pentru acele timpuri; dar știința de atunci a pășit mereu înainte. În urmă școala transformată în facultate, a trecut pe seama Ministeriului Instrucțiunii cu toate ale sale datorii; iar puținul material de care

¹⁾ Ne rezervăm și noi dreptul pe atuncea, de a ni da părerea noastră
Nota Redacției.

astăzi facultatea se folosește, aparține aproape tot Eforiei spitalelor civile, care poate și îl retrage în fie-care moment. Dar de la 66, catedre noi multe s'au înființat, cursurile însă se mărginesc a fi numai teoretice! Cât de departe suntem de actuala organizare a facultății parisiene unde importanța practicei se recunoște atâta! Ni se afirmă, și repetăm aceasta cu plăcere, că în bugetul anului curent s'a trecut o sumă care să pună începuturile unui laborator de fiziologie. Să sperăm?

Căci în adevăr unde sunt laboratoarele de fiziologie, de istologie ale facultății? Și ceea ce avem datorim stăruinței particulare a D-lor profesori respectivi. Nu ș'a uitat încă pericolul ce amenința mai deunăzi unicul laborator ce există: acela de chimie, a căruia întreținere și acum e împărțită cu Eforia. Fiziologia, istologia, anatomia privite din partea practică, sunt baza medicinei. Și unde se face practică?—A! da, există pentru anatomie: sala de disecții care însă nu speră de cât în vre o viitoare donațiune din partea vre unuia din foștii ei scolarî, pentru ca să pôtă ajunge a nu fi numai sală. Ni se va zice că la noi studenții nu plătesc nici inscripții, nici nimic, ca în străinătate. Pentru ce? Care a obliga (ca la facult. de drept) parte din studenți—acel cari pot—de a plăti anual 20—25 fr. în consemnații mai mici, prevăzute pentru cheltuelile iminente, e de temut? Nu știe că a fi student în medicină însemnă a nu se putea nici cum ocupa tot odată de alt ceva; deci studentul în med. în bună parte aŭ mijloce suficiente de traiu.

Localul propriu lipsește: Programa are nevoie încă de îndreptări: în unele locuri e prea încarcată (anul II); ordinea materiilor de studiat lasă de dorit.

Și alte o sumă de condiții care, orî cât de minime ar părea unele, nu trebuiesc negleșe pentru ca facultatea de medicină din București ¹⁾ să-și păstreze locul de onoare dobân-

¹⁾ De la transformarea școlii în facultate eșiți: doctori 86, farmaciști 40.—Școla veterinară actualmente e separată de facultate.

dit cu atâtea osteneți și să corespundă la așteptările celor cari îl au încredințat pentru dînsa și ale tuturor celor cu inima românească. Avem mari speranțe că nu va trece mult timp pentru ca aceste așteptări să fie îndeplinite.

Drept e a na lipsi să vorbesc aci de o altă instituțiune, care joacă un rol însemnat în dezvoltarea studiilor medicale la facultatea Bucureșteană.

Acastă instituțiune este: „Societatea studenților în medicină.” Datorită inițiativei a câtor-va membri fondatori, ce a prosperat mereu și s'a dezvoltat în un scurt timp, grație energicei stăruinți a membrilor sei, grație mai cu samă tendinței meritorie ce au dinșii de a nu păși nici odată afară din câmpul studiilor medicale, nepermitind introducerea a nici un fel de chestiune ce nu ar fi de domeniul acestui cadru. Ast-fel, în această mod de izolare nemerită și binefăcătoare, ea a adus adevărate foloase tuturor studenților și mai cu sîmă celor săraci, punându-le la dispoziție o bibliotecă de peste 2000 opuri medicale, o colecție de produse farmaceutice și o sumă însemnată de alte obiecte; și această pentru o minimă cotisație care stă în puterea orî-cărei pungi studentesci și care, prin administrație capabilă, întreține societatea pe această cale prosperă.

„Spitalul” revista studenților în medicină, este titlul unei reviste medicale, eșite acum două ani din sioul acestei societăți, care se pôte fâli a fi și în prezent unul din cele din-tâi ziare medicale române.

Ninivi.

REVISTA ȘTIINȚIFICĂ

Din București.

Sunt câte-va zile de când apără ultimul număr al Revistei științifice din București, care se publică cu neîntrerupere de la anul 1869, sub redacțiunea D-lui P. S. Aurelian și Grigore Ștefănescu, cu concursul mai multor colaboratori și scriitori din țară.

Toți acei ce au citit această revistă în cursul existenței sale, toți acei ce se interesează de progresul mișcării intelectuale al țării, toți acei care cunosc serviciile eminente, ce au adus această revistă, prin publicațiuni originale, sau prin reproducerea și analizele studiilor și descoperirilor streine, în diversile ramuri ale științei; în fine, toți acei ce cunosc erudițiunea și devotamentul pentru științe a D-lor Aurelian și Ștefănescu, vor da unii o adâncă părere de rău pentru curmarea firului existenței acestei publicațiuni.

Aceste împrejurări ne impune ca o datorie de conștiință sarcina de a studia, care sunt cauzele ce fac, că publicațiunile științifice, cu totă buna-voință a redactorilor lor, se nu aibă de cât o existență efemeră, și în loc ca a lor existență să fie întărită prin durată și legile naturale ale progresului, din contra mai toate sunt fatalmente condamnate a consuma și stânge activitatea și perseverența scriitorilor lor. Chestiunea merită atențiunea orî căruî om, care cunoște, că o țară nu progresază din punctul de vedere moral, intelectual și material, de cât prin înmulțirea și respândirea factorilor—ce au misiunea de a cultiva și derija direcțiunea psihologică a unei națiuni, de a desvolta aptitudinile intelectuale precum și mijlocele economice, ce știința ne pune la dispoziție, pentru creșterea avutului național.

Expunând toate aceste împrejurări care după noi

sunt niște condițiuni esențiale ale unui progres național, ar trebui, în mod neîndoios, să afirmăm că nu am făcut și nu facem nici un progres în sfera acțiunilor noastre, și că grăunțele samărate cu atâta stradanie pe brazda activității noastre de mai bine de o jumătate de secol de către toți apostolii renașterii noastre naționale, au căzut din nenorocire pe un câmp steril și neproductiv. Adevărul este, că în multe ramuri ale aptitudinilor noastre, grăunțele nu au germinat încă, și dacă ne am învâluit cu o formă în destul de pomposă, în toate instituțiile noastre, în fond ele sunt clădite pe un fundament șubred, fiind că nu sunt puse într'o armonie și rească de dezvoltare, în cât, pe când sub raportul vieții și a libertăților publice, am atins apogeul dorințelor noastre, aceasta plantă, luând o dezvoltare atât de puternică, au îndosir cu desăvârșire simburile dezvoltării morale, intelectuale și materiale, și în aceste condițiuni progresul, ce pare a rezulta din acțiunile noastre, este un progres vicios, nu merită semnificațiunea ce logică de acestui cuvânt; în cât astăzi ne găsim în fața unui curent puternic și impunător, care chiamă la sine pe toți barbații țerii către dînsul, în detrimentul aplicațiilor la știință.

Nu voim a cita nume pentru susținerea ziselor noastre, adevărul este dureros și adesa supărător, vom zice numai, că mișcarea politică a răpit științei mulți barbați, care, prin instrucțiunea, experiența, talentul și activitatea lor, ar fi ridicat și gradul culturii intelectuale a țării noastre; o probă mai mult este, că mai toți învațații noștri au început cariera lor prin lucrări și publicațiuni științifice, și de îndată ce capacitatea lor a fost recunoscută, au lăsat această cale ce putea să-i conducă naturalmente la erudițiune, pentru a se arunca pe scenă politică, din care, dacă își vor face o recapitulațiune

scută, vor vede, că se găsesc astăzi în deficit intelectual și poate chiar și material; iar cultura științei, redusă la un mijloc efemer de îndeletnicire a acelor ce vor atinge o treaptă, în rândurile îndesate ale legistatorilor noștri. De aci provine ca publicațiunile și operele științifice Române sunt departe de a răspunde mișcării intelectuale, la care au ajuns țările streine, în cât acei ce mai cultivă pe ici cole știința, nu sunt, după împrejurările obiceiurilor noastre, de cât niște condamnați de sôrtă: adică că nu au putut parveni a avea mai multe ocupațiuni, de cât timpul material necesar pentru a-și vede de ele, și în asemenea condițiuni, majoritatea învățaților noștri, e silită a duce o existență pripită și dăunôsă, atât instrucțiunei lor personale, cât a instituțiunilor ce sunt puse a le conduce sau alimenta cu cunoștințele și activitatea lor.

Se zice, și cu drept cuvânt, că un rău naște un alt rău, care dacă nu este mai hâd și mai primejdios, în Area logiceî, trebuie să'i samene cu prisosința sub toate raporturile; acest adevăr se confirmă din cele mai sus espuse și ne arată împrejurările ce au adus ca presa politică se ia sbor și să fie gustată de toți acei ce știu a citi și a scrie; pe când presa științifică, fiind condusă de persoane, de și poate cu ôre-care îndeletniciri, însu care mai toți sunt sau la începutul carierei lor, sau de acei a căroră nume nu s'au ilustrat încă, prin nici o acțiune care sa'i facă cunoscuți țerii, în cât cele mai multe publicațiuni și lucrări științifice, nu au de cât un numer restrâns de cetitori, care chiar rare ori găsesc util a-și cheltui banul lor pentru procurarea scrierilor românești, și toți acei ce vor a se instrui sau a cunoște progresele ce face știința nu cetesc de cât scrieri și publicații în limbă străine, iar autorii și publicații Români sunt siliți a plăti tipariul și espeduirea

scrierilor lor, atât cât le permit mijlocele, și când ved că, pe lângă munca intelectuală, trebuie să'și impue și un sacrificiū material însemnat, atunci fac, ceea ce au făcut D-ni Aurelian și Ștefănescu cu revista științifică din București.

Din toate aceste rezultă pînă la evidență că țara noastră nu'și va consolida fundamentul instiiuțiunilor sale, de cât prin o organizare serioasă care să dea fie-cărei aptitudinī, avantaje egale, lăsînd pe oamenii noștri de științe a'și urma cursul studiilor lor, putînd a ajunge pe această cale la onoruri și glorie tot atât de strălucitoare și sunătoare, ca și acei ce sunt chemați a ne da și aplica legislațiunii de guvernare; în acest mod numai avînd fie-care învățat un ram determinat de ocupațiune, va pute a'l aprofunda și a urmări cu perseverență studiul de aplicațiune, care când vor fi date la lumină, toți românii ce nu cetesc astă-zī de cât ziare politice românești și scrieri științifice streine, vor schimba cu încetul acest obicei și atunci, fiind fie-care la locul său, vor ajunge prin forța cunoștinților lor a atinge scopul general și aspirațiunile personale; atunci zic, vom ave o presă științifică românească și un adevărat progres național.

Ași ave multe de zis în această importantă chestiune, împrejurările însă îmi impun a urma unei vechi aforisme medicale, care ne spune, că obiceiurile vechi devin o adoua natură, și ori cât ar fi ele de vătămătoare, nu trebuie însă a desbăra pacient de ele de cât într'un mod progresiv și cu încetul, și în cele din urmă totul depandă de la acei ce sunt puși în pozițiune a îndrepta răul spre a găsi mijlocul.

Dr. Cantimir.

Respuns D-lui A. D. Xenopol.

Dl. Xenopol, face în „Convorbiri literare“ în numărul de la 1 Martie, un început de critică: *vieței, lucrărilor și scrierilor lui Gheorghe Asachi*, care au început a apere în No. 11 din anul I a revistei noastre și continuă și pînă în present. Am zis un început de critică, fiind-că critica D-lui Xenopol s'a face asupra materiei din No. 11 a Revistei Asachi, număr cu care a început publicarea *vieței, lucrărilor și scrierilor lui Asachi*.

Primesc cu bucurie critica, și mai ales când ea vine de la un publicist irudit și activ ca Dl. Xenopol; o primesc încă cu atîta mai mult, fiind că vine de la un publicist și scriitoriu încercat, pe când eu, pot zice că, sunt începătoriu. Regret însă împregiurarea că Dl. Xenopol s'a grăbit. D-sa, cred eu, era mai bine să aștepte a eși publicată întreaga lucrare și scriere în revistă, și mai ales că această lucrare se trage și în o carte aparte, și atuncea să fi început bine voitore sa critică, avînd înaintea sa întreaga lucrare, întreg planul și scopul scriitorului. D-sa însă vezînd pădurea, intră în o margine a ei, vede un schin, și fară a aștepta că s'o viziteze în tot cuprinsul seü, trage conclusia că, pădurea este spinosă: iată pentru ce am zis că regret ca Dl. Xenopol, s'a grăbit, făcînd critica începutului lucrărilor privitoare la viața lui Asachi, început care este mai mult o introducere în lucrarea principală, când dacă aștepta să apară întreaga scriere,

putea să veadă care greșeli sunt de tipariu, care din ușuratate saū nebagare de samă și care din ne-știință.

Dl. Xenopol știe că eram bolnav în Iași, unde am stat șesă septămîni, așa că s'aū strecurat erori unele de tipariu și unele din ușuratate saū nebagare de samă. Așa este: cuvîntul: *dezertație*, în loc de *disertație*; *Capriă* în loc de *Carpă*; din nebagare de samă mórtea lui Mihai Vitézul la 1610, în loc de 1601; nebagare de samă căci ce era mai ușor de cât a deschide istoria și a vide data morții lui Mihai Vitézul;—că poporul *Carpă* figurează între popórele barbare ce aū trecut prin Dacia, popóre despre care amintesc scriitorii, iată ce zice Petru Maior în Istoria pentru începutul Romanilor în Dacia: „După aceia împératul Filip înturnându-se de la răsárit la anul 246 bătú pe *Carpă*, cari era sângu sarmaticesc și așa iarăși scápă Dacia.“

Aseminea sub imperatorul Galienus, să amintóte de *Carpă*, pe care Galienus, i-aū alungat din Dacia, atât pe ei cât și pe Goți. ¹⁾ Engel aseminea vorbește de acest popor în comentariile sale, secția a 4-a, asupra expedițiilor lui Traian la Danăre.

Trec acum la atreia ordine de greșeli, pe care Dl. Xenopol, le numește: *erori însemnate și ne-ertate*, ceea-ce însamná că sunt erori saū greșeli de ne-știință; acesta este și motivul pentru care pun, spre a se vide dacă sunt erori ne-ertate sau

¹⁾ Petru Maior pag. 21—22, Huda 183e.

sunt moduri de apreciere și critică a diversilor scriitori, și mai ales în faptele istorice, unde nu toate adevărurile sunt matematice, ci același adevăr, același fapt, diferește de la scriitorii la scriitorii atât după izvoră cât și după punctul de privire și critică.

Așa, Dl. Xenopol zice că poporele barbare nu sunt așezate în ordinea cronologică.—Mai întâi că eu în viața lui Asachi, nu fac istorie, ci numai arăt că în acele timpuri poporul Român nu pute să aibă școlă, din cauza deselor resbele și a invasiunilor barbarilor, amintind în treacăt și numele acelor popore.—Nimic nu era mai ușor de cât să deschid istoria lui Petru Maior sau Sincai, și să le așez în ordine cronologică; deci cred că acesta nu este o eroare însemnată;—se poate zice mai bine o ne-păzire a metodei.

Dl. Xenopol zice, că „*esistența școlii în timpul lui Alexandru cel Bun, nu o razim pe vre'un document sau surse veche, ci numai pe mărturisirea D-ilor Alexandru Husdeu și Vasile Pop, doctor de filosofie și medicină, oameni din generația actuală.*” Mai întâi că eu acest fapt nu'l dau ca o axiomă ci ca o epoteză, și acesta o razim și eu pe spunirea a doi bărbați brio irudiți. — De unde au luat ei acesta, văd că eu i-a întrebat niminea pînă astăzi în un interval de peste 50 ani, nici i-au combătut. Asemenea o bună parte din istoricii contemporani a poporului Român, amintesc și admit existența școlii în timpul lui Alexandru cel Bun. Dacă i-am citat, în susținerea epotezei, nu i-am citat ca marturi ocu-

lauri, ci ca scriitori ce au tratat și susținut această epoteză.

Credința mea este că în timpul lui Alexandru cel Bun, a putut să existe scóle în Suceava, și această credință o razim pe împregiurarea următoare: în timpul lui Alexandru cel Bun, înfloria academia de Cracovia, unde mulți tineri Moldoveni, se duce și învața carte, și din care scóle au eșit Ūrechiă, Miron Costin, Logofătul Tăutu și alții; afară de acestea Alexandru cel Bun era în legături de familie cu curtea Polonă; asemenea Episcopul Cracoviei Petru, fundă pe lângă academia o bursă pentru Moldoveni. Insuși Alexandru cel Bun, era cuprins de dorințe de a organiza cu instituțiuni binefăcătoare țara sa, și ai da chiar o legislație precum *pravila legilor*; asemenea în timpul seü se afla la Suceava câți-va barbați, în cler, förte erudiți precum Grigorie Țamblec, cel mai mare teolog al veacului seü, căruia i-a scris însuși Eugenie al IV, papa Romei, invitându-l la sinodul de la Florența; Dămian, mitropolitul Moldovei, căruia i-ă scris însuși Ioan Paleologul, fiul imperatorului Constantinopolului, să mERGă la sinodul de la Florența; Alexandru cel Bun, însuși întrase în legături de amicitie cu Ioan Paleologul, cu ocazia trecerei sale prin Moldova la Viena, când a făcut și Mitropolia Moldovei independentă de Ohrida;—documentul în cestiune declară că l'a vezut cu ochii seü, mitropolitul Gheorghie al II-le, în actul seü din 1723 pentru neatařnarea mitropoliei Moldovei: asemenea și așezat

sinodul sinodal a lui Iacob I, mitropolitul Moldovei din 1752—și că acest act a fost luat de mitropolitul Dosotei și dus în Polonia, cu alte acte a papei în timpul năvălirii în Moldova a lui Sobieski; toate aceste împrejurări, arată că în Suceava era o cultură și un centru de științe, care, pöte, au îndemnat pe Alexandru cel Bun, să înființeze scöla juridică și de teologie din Suceava cu limbile Latină și Greacă, mai ales că pîna în timpul seü documentele și cărțile erau scrise și se scrieau cu litere latine, fiind că arderea cărților scrise cu litere latine, ce se zice că s'a întimplat după sinodul de la Florența, s'a făcut la 1439 sub Iliăș Vodă, iar un sub Alexandru cel Bun ce a domnit de la 1401—33, după care fapt, s'a introdus tipărirea cu litere latine cirilice și cuvinte sirbești ¹⁾).

Dr. Xenopol zice că eü: „aflü un hrisov a lui Iliăș Vodă din 1436, scris în limba Romänă, pe când Doam cunöște numai douë hrisöve a le lui Iliăș și Melan, fii lui Alexandru cel Bun, unul din 1435 Ap. 19 și altul din 1438 Febr, 17, ambele în sla-

¹⁾ Consultați asupra tuturor acestor cestiuni, privitoare la timpul lui Alexandru cel Bun, următoarele isvöre din colecțiunea de scrieri și documente a lui Aron Pumnul: „Lepturariü Romänesc“ tomul IV, și anume: Dr. V Pop: „Neaparată trebuința a limbei latine în cultură“ pag 112; Timoteu Cprariü în: „începutul literaturii romänesti“ pag. 236—N. Balcescu în: „cuvint preliminarü despre isvoarele istoriei Romänilor“ pag, 374, iar în tomul al III, pe Mitropolitul Dosotei pag 42; Mitropolitul Gheorghie al II în: „Ne-atârñarea Mitropoliei Moldavei“ pag. 64—67, și Iacob I Mitropolitul Moldavei pag. 2, vol. IV partea I-ia. Aseminea Alexandru Hasdeü pag. 122-30. Să se vadă: Ioan Mandinescu, Istoria Evului Mediu vol. II pag. 260—63. Patra 1875 și Ioan Marescu, Istoria Romänilor pag. 195 București 1878, și B. P. Hasdeü—Bulit. Inst. anul II, 1867, Sept. Decem. pag. 15, scölele din Polonia.

vonește și de aci deduce bucuria ce ar avea Dl. Hasdău, care n'a găsit documente scrise românești mai vechi de anul 1560.

Negreșit că eu n'am răzemat lucrarea mea decât pe scriitorii anteriori, și acărora scrieri nu există de un an, doi, dar de zeci de ani.

Hrisovul reprodus de mine, este publicat de defunctul Aron Pumnul, la 1864 în Viena, în colecțiunea scrierilor sale: *Lepturariul Românesc*, tom. IV partea I.

„Hrisov dat de Ilie Vodă, domnul Moldavei, la anul 1436 în 4 Maiu, prin carele dăruiește lui Dima Uraniu, serbul seü, o moșie. Hrisovul este scris de Ioan Marele Logofăt a lui Ilie Vodă.

Iată cuprinsul Hrisovului:

„Facem înștiințare pentru adivărată sluga noastră Dumnealui Dema Uraniu, că slujind mai înainte răposatului părintelui nostru, cu dréptă și credinciosă slujbă, iară astă-zî slujește Nouă cu dreptate și credință, pentru care și Noi văzind a lui dreaptă și credinciosă slujbă, l'am miluit pre dînsul, osebit de altă milă, și i am dat lui întru al nostru pămînt loc din puștiu, lui și frățini-seü Petrică, pe de ceea parte de Iciel, anume *Cobâlca*, din vîrv pînă în gură, și *Peresecina*, din vîrv pînă în gură; și câte sate vor pute ca să-și facă: acele ca să fie lor în parte dreaptă uric cu tot venitul lor, și feciorilor lor, nepoților și strenepoților și a tot neamu lor, ce se va alege mai aproape nerușinat nici o dată în veci; iar hotarul să fie la câte sate vor fi pe acel loc, cît va pute fi de ajuns fie-cărui sat, și spre aceasta este credința, Domnie mele de mai sus scrisă: Ilie Voivod și Stefan Voivod și credința tuturor boerilor noștri a mari și a mică

„după a noastră viață, cine va fi Domn țării a-
cesteia, să nu strice a noastră danie și miluire, ce mai
ales să dea și să întărească, de vreme ce Noi am dat
acestea pentru a lor dréptă și credincioasă slujbă; iară pen-
tru mai mare credință și întărire acestor de mai sus
scrise, am poruncit cinstitului și credinciosului boerului
Nostru, Dumnealui Ioan Logofăt Mare. să scrie. și a
noastră pecete cătră această Carte a noastră să o lege.“

Mal departe Dl. Xenopol zice că eü „atribuiesc în-
troducerea limbei române în biserica română pe
timpul lui Vasile Lupu și Matei Basarab „deștep-
tării naționale“ pe când în realitate ea a fost da-
torită influenței calvinismului.“

Cestiunea de apreciere; D-sa crede că se dato-
rește calvinismului, și eü cred că se datorește deș-
teptării naționale a conștiinței poporului Român,
deșteptare de care este caracterisată epoca lui Va-
sile Lupu—De acesta credință a mea sunt și alți
scriitori; așa Dl. N. Ionescu în „epoca lui Vasile
Lupu“ spune că tot progresul și avântul cătră des-
voltare și cultură, din epoca lui Vasile Lupu, să
datorește desvôltării conștiinței poporului Român.
și apoi limba română, în timpul lui Vasile Lupu
nu s'a întrodus numai în biserică, dar și în scóle,
în actele oficiale și în tipărire cărților; așa întreba,
și acestea se datoresc tot influenței calvinismului?

Și pentru ce s'ar datori aceasta calvinismului?
Pentru ca să atrăgă pe Români la calvinism? Dar
eu știe că Români, saü mai bine zis biserică ro-
mână, fugè de calvinism și lua tóte mesurile pen-
tru a opri lățirea calvinismului în țerile Române

Moldova și Valahia; dovadă la acesta este, sinodul, am pute zice ecumenic, ținut în Iași la 1645.

Tocmai opunerea bisericii române, din Moldova și Valahia, a făcut ca păstrându-ne unitatea religioasă, să se păstreze și unitatea națională, și n'au pățit, ceea-ce au pățit și pățesc frații noștri din Transilvania, cari din cauza disbinării religioase a venit și în disbinarea și slăbirea națională.¹⁾

Descoperirea făcută de Eudoxie Hurmuzachi, în documentele din arhivele Vienei, este o descoperire recentă, și se reportă la biserica Română din Transilvania. Că disbinarea religioasă în Transilvania, a făcut un rău mare fraților noștri, cu toții videm și recunoștem acesta. Folosul culturistic, ce zice Dl. Xenopol, că au câștigat Românii din Transilvania, acei cari au trecut la calvinism, este după mine problematic și controversat, fiind că atuncea ar rezulta că Românii din Transilvania, nu se dezvoltău, nu învățau dacă nu treceau la calvinism;—acesta eu nu o pot crede, fiind că majoritatea Românilor învățați din Transilvania, în acele și după acele timpuri, nu erau calvini—și apoi Românii principatele Dunărene n'au fost nici calvini, nici au avut dascăli calvini, și totuș dezvoltarea și cultura s'au făcut.

Eu ași crede că mai de grabă temerea bisericii române de calvinism, a făcut pe Mitropolitul Varlam și Vasile Lupu, ca să grăbească a introduce limba română în biserică, deși aceasta împregiurare ar micșura marele merit, intențiunii și lucrării națio-

¹⁾ Gh. R. Melidon—Istoria Națională pag. 122—35—București 1870.

uale a acestor două figuri mari din epoca începutului renașterii și dezvoltării noastre.

În fine Dl. Xenopol, zice, că „pentru dovedirea înființării scôlei din Trei-Ierarhi de Vasile Lupu, citez pe Dr. Vasile Pop, A. Hasdeu și Vasile Urechia.—Mai întâi ca eu nu citez pe aceste persoane ca marturi oculari, dar ca scriitori despre scôlele înființate de Vasile Lupu; al doilea existența scôlelor înființate de Vasile Lupu, este un fapt cert și nu mai este nevoie, ca ori-cine când vorbește despre ele, să producă documente; chiar Dl. Xenopol vorbește în istoria sa despre scôlele înființate de Vasile Lupu, fără să producă vre-un document, citându-ne numai; în notele ce le dă pentru profesor, la finea cărții § 63, pe Dl. Misail.—Totuși eu nu voi zice; cum îmi zice mie Dl. Xenopol, că „*una din scriitorii citați de mine sunt din generațiunea actuală și că acesta este un mod curios de dovedire*,” fiind că știu că Dl. Xenopol ca și ori-care scriitori serioși, când tratează niște fapte istorice, s'a răzemat pe acte, fără să mai aibă nevoie a le cita și reproduce neconținut.

Vre însă Dl. Xenopol, să-i produc ore-care probe despre înființarea scôlelor de Vasile Ludu, îi voi produce.

Mai întâi sunt documentele, prin care Vasile Lupu, donează, scôlelor înființate de dînsul la Trei-Ierarhi, zidirile din acea mănăstire și trei moșii. Aceste documente au fost descoperite de Gh. Asachi, în bibliotecile din Galiția, între anii 1822—27;

când era agent la Viena.—Aceste documente erau duse în Polonia, de mitropolitul Dosotei la 1688, când Sobieschi invadasă în Moldova:—Dosotei, murind, documentele remase în Polonia.

Asachi, descoperind aceste documente; le-au prezentat lui Ioan Sturza; aceasta a ordonat să se ceară din mâna călugărilor greci, de la Trei-Ierarhi, casele și să se dea scólelor, iar pentru moșii să se intenteze proces, care s'a câștigat definitiv în favoarea scólelor la 1846. ¹⁾

Paul de Alepo, în călătoria sa prin Moldova și Țara-Românească între anii 1650—60, declară că însuși a văzut scólele înființate de Vasile Lupu la Trei-Ierarhi ²⁾.

Gheorghe Stefan Vodă, urmând la tron, după Vasile Lupu, dede un *suret întăritorîu tuturor dispozițiilor lui Vasile Lupu relative, la scoalele înființate de El* ³⁾.

În scólele înființate de Vasile Lupu s'a u format și luminat un mare număr de barbați aleși și învățați precum: Costineștii, Cantimireștii, Dosofteeșcii, Eustrateșcii, cari au fost scriitori erudiți ai Moldovei, și au scris despre scólele lui Vasile Lupu, ca discipuli ai acelor scóle ⁴⁾,

Acesta este răspunsul meu la critica D-lui Xenopol, închiind după cum am început, că nu mă su-

¹⁾ Gh. Asachi—Chestia învățeturei p. 14 și 18 lești 1858—Vezi asemenea Gh. Misail epoca lui Vasile Lupu și Matei Basarab pag. 70—77. București. 1866

²⁾ Id. P. Hasdeu—Archiva istorică a României tom. I partea II.

³⁾ Să se vadă acest document în Uricariu titlu III pag. 279.

⁴⁾ Misail—Epoca lui Vasile Lupu și Matei Basarab pag. 71

par de critica, când ea vine de la un barbat eru-
dit și harnic ca Dl. A. D. Xenopol, ba încă îmi dă
măzie de a mă oțeli și cerca mai mult în mate-
rie. Iusă și Dl. Xenopol să ție samă de o împre-
jurare că este mare deosebire a scrie o carte în
Ieși și a o scrie în Piatra. — D-sa în Iași ear la
îndămână atâtea biblioteci, unde pôte găsi tôte is-
surile, pe când noi trebuie să ni le procurăm cu
mari greutate și sacrificii: tot ce am scris am ră-
mânat pe puținele isvóre, ce am avut la îndămână
și am putut să'mi procur.

I. NEGRE.

Viața, lucrările și scrierile lui GHEORGHE ASACHI

(1788 — 1869).

*Intestație ținută la 5 Decembrie 1881, cu ocazia ani-
versării societății „ASACHI” de I. Negre.*

(Urmare din No. 2, anul II).

Domnul Mihail Sturza a întrunit un consiliu estră-
ordinar, preșezut de El, compus din două divanuri și
unleșt ministrii, unde Asachi a pledat cu toată forța
sua scoalelor.—Domnul cu aprobarea întregii adu-
nări a hotărât ca cele trei moșii și toate edificiile din
trei lerarchi, să se întoarne în proprietatea scoalelor,

conform donatorului lor Vasile Lupu Vodă, și așa acest proces la 27 Mart 1846, după o luptă de 18 ani, s'a câștigat de Gheorghe Asachi în folosul scoalelor române. Am văzut că, pe când la 1859, sub glorioasa Domnie a lui Alexandru Cuza, s'a luat averele monastirești, am văzut, zic, că cei însărcinați, cu regularea acestor averi, au făcut avuții colosale, văzând până și odoarele și icoanele monastirilor, în timp ce Gheorghe Asachi, muncăște 18 ani, cheltuește averea sa, munca sa, inteligența sa, odihna sa pentru a câștiga scoalelor române, și averii statului, avutul scoalelor ripit de greci! ¹⁾ O tempora. O! Mores! Inceteze deci, acei carii bârlesc și cotează să gândească macar că Gheorghe Asachi, n'a fost cel mai mare patriot și acel care a sacrificat totul pentru prosperitatea și mărirea țearumului românesc!!

Să ne întoarcem acuma iarăși la anul 1828.—Am văzut că Asachi când a prezentat lui Ioniță-Vodă documentele averii scoalelor, date de Vasile Lupu, Ionițe Vodă a decis să se dea scoalelor casele din Trei-Ierarhi, iar pentru moșii să se întenteze proces.

Capetându-se casele din Trei-Ierarhi, epitropia scoalelor de atunci compusă din mitropolitul Veniamin Costachi Mavrocordat, Mihaï Sturza și Gheorghe Asachi ca referendariu, au făcut un raport la Vodă ca să se învoiască a se deschide în monastirea Trei-Ierarhi scoalele române. ²⁾ Vodă a încuviințat, și așa, s'au deschis iarăși scoalele române și anume: scoala primară, o scoală normală, și gimnaziul, fiind profesori economul Constantin, Iereul Ioan, Vasile Fabian și Gheorghe Seulescu ³⁾ iar privigherea și inspecția învățeturilor s'a în-

¹⁾ Notița biografică. Ibidem p. 14.—Vezi chestia învățeturei publice 13 și 14 Iași 1858

²⁾ Misail—Bull. Inst. p. 179—Chestia Invăt. 14.

³⁾ Gh. Seulescu—Prefața la gramatica Română tipărită la 1836—Iași.

credințat lui Gheorghe Asachi.—Ast-fel Gheorghe Asachi are fericirea de a re'ncepe iarăși scoalele române în 1820, care de atunci nu s'a mai închis, cu toate împotăririle prin care au trecut, ba au mers tot înmulțindu-se și producându-ni progresele la care am ajuns.

Vom aminti asemenea că Gheorghe Asachi cât a fost referendar a epitropiei scoalelor, el era totul, glasul se auzește și că el în astă calitate ne contenit a lucra și muncit pentru înmulțirea scoalelor, îmbunătățirea lor și crearea acelor instituțiuni, care sunt produsul lucrărilor științel.

El a fost ca referendariu său directore a epitropiei de la 1820 și până la 1849, Sept. 3, când s'a introdus oșezământul scolar a lui Grigore Chica, cu care oșezământ desființându-se epitropia ¹⁾ s'a înființat, și ministerul instrucțiunei unit cu a cultelor, fiind ministru la acest oficiu pentru prima-dată Nicu Ghica Comănescu, iar șef de secție Demitrie Gusti.

Asachi ca referendar al scoalelor, ave o acțiune foarte întinșă, putem zice că El era totul.

El ave inspecțiunea scoalelor, a esamenilor; El făcea raporturile cătră epitropie pentru înființare de scoale și numirea de profesori. El făcea toate proiectele de legi și organizări cătră epitropie, iar aceasta le supunea cu rafora lui Vodă spre aprobare. El făcea programele și ori-ce dări de samă și statistici asupra învățemintului.

În astă calitate Asachi a lucrat neconenit la înmulțirea scoalelor și progresul învățemintului.

Cu anul 1832 introducându-se regulamentul organic, care regula și învățemintal public la noi, iar în Iunie 1834, întrând Domn Mihai Sturza, cel întâi Domn regulamentar: aceste două împregiurări ajută foarte mult pe Gheorghe Asachi, în lățirea și îmbunătățirea învățe-

¹⁾ Th. Codrescu, manualul adm. V. II, p. 208. Iași 1856.

mîntului;—mai întăiu că regulamentul organic ¹⁾ re-
gula soarta învățemîntului și punea la dispoziția sa și
oare-care mijloace materiale, și al doilea, Mihaî Sturza
ca unul dintre boerii instruiți ai țerei, ca unul ce făcuse
parte din epitropia scoalelor și ca unul ce acuma în-
trase Domn, voia să'și atracă simpatiile țerei, prin cre-
area de scoale și îmbunătățirea învățemîntului. Gheor-
ghe Asachi dar, profită de aceste împrejurări în favorul
învățemîntului, și cu conlucrarea și ajutorul epitropiei
său mai bine zis, a mitropolitului Veniamin, președin-
tele eforiei scoalelor, lucrează neadormit la crearea de
scoale. Așa: la 1832 să înființază scoalele primari la
Roman, Huși, Botoșani, Galați și Focșani; între anii
1836--42 să înființază scoalele primari la Piatra, Vaslui,
Bacău, Fălticeni, Tecuci și Tîrgul Frumos.

La 1834 Noembre 8, Mihaî Sturza, inaugurează dom-
nia Sa cu înființarea scoalei de fete din Iași.—iar la
1835, Gheorghe Asachi, prin epitropie, supune lui Vodă,
conform prescrierilor regulamentul organic, înființarea
academiei, așa că Mihaî Sturza sancționând proiectul,
în 16 Iulie 1835, să serbează cu mare cerimonie inau-
gurarea academiei, sub numele de *Academia Mihail-
leană*, în casele unde este și astă-zî liceul național, iar
la Trei-Ierarhi, au ramas numai cursul primar, și cel
normal;—regulează ca academia să aibă un internat
gratuit, unde să se primească pentru creștere și învâ-
țetură macar câte 20 copii saraci ²⁾.—Cursul era de 8
ani cu un program cât se poate de complet, conform
programelor din Franța și Germania.

Complectându-se academia, treptat, cu toate cursurile
de studiu, la 1837 s'a format și cel întăiu consiliu academic
compus ast-fel:

¹⁾ Vezi regulm. Organic secția IV, pag. 148 Iași 1846.

²⁾ Th. Codrescu—Manualul adm. V. II—hrisovul din 1840 p. 301—Vezi
asemenea Notions sur le Moldavie par le prince N. Soutzo p. 73—Iași 1840.

Gheorghe Asachi referendariu al episcopiei și reprezentantele ei în consiliul academic.

Doctorul Mezabon, președinte, rector al academiei și profesor de legislațiune.

Doctorul Petru M. Câmpeanu profesor de filosofie și censure.

Maiorul Singurov profesor de inginerie și istorie.

Gheorghe Seulescu profesor de filologie și istorie, și secretar consiliului academic.

Doctorul Stămatî profesor de fizica și matematicele înalte.

I. Casu—casieriu și

Costin Veisa procuror. ¹⁾

Din acest institut înalt de cultură au eșit o mulțime de bărbați capabili și buni patrioți a țerei noastre, cărora au dat pe 1848 și 1859.

Pentru prosperarea artelor și meșteșugurilor, Asachi a lucrat la înființarea scoalei de arte din Iași, inaugurată la 1841.

Monastirile și cele pămîntene și cele grecești, cheltuind averile numai pentru mamona; n'aveau nici un institut de creștere și cultură națională.—Dacă în oarecare monastiri grecești era vr'o școală, aceasta era grecească, iar în cele pămîntene nici atâta nu exista, afară de oare-care tipografii, care formau și un fel de școlă bisericească precum era monastirea Neamțului.

Asachi în unire cu mitropolitul Veniamin și cu aprobarea lui Mihai Sturza Vodă, reușesc a înființa în monastirea Neamțului la 1843, o școală primară și catolică pentru tinerii călagării și frații din monastire, fiind profesor archimandritul Arbore ²⁾.

Ast-fel prin o muncă neobosită, numai în intervalul

¹⁾ Buletinul oficial al Moldovei No. 76 din 1847—Asemenea bulet. instrucțiunii de G. Misail din Ianuar 1800 pag. 270—74.

²⁾ Th. Codrescu—Ziarului „Zmbru” No. 22 din 1865.

de la 1828—1840, învățemîntul în Moldova cuprindea: 1) scoale începătoare în capitală și în toate reședințele de județ; 2) colegiul din Iași; 3) seminariul Socola; 4) academia cu trei facultăți: filosofie, legi și teologie; iară pentru învățemîntul special esista: scoala de inginerie civilă, scoala de zugrăvie; scoala pentru fete și scoala de arte și meșteșuguri; două internate, unul pentru băieți și unul pentru fete; iar ca locale de scoale erau: 1) palatul academei; 2) scoalele din Trei-Ierarhi 3) scoala de fete; 4) casa scoalei de arte și meșteșuguri; și alte locale prin capitalele de județe ¹⁾.

Pentru a lega țara cu lumea științifică, Asachi în unire cu Dl I. Cihac fundară o societate științifică, și pun bazele unui cabinet de științele naturale, așa că în curând societatea numera între membrii sei pe învățatul Humboldt, pe prințul Dimidof și alții.

Pentru formarea de profesori învațați și speciali, a lucrat să se trimată tineri în străinătate, așa: a trimis pe I. Stamatî pentru Fizică, pe A. Costinescu pentru matematici, pe Fătul pentru legi și medicină, pe Velinc pentru filosofie, pe Leon Filipescu pentru agronomie pe C. Zamfirescu pentru mineralogie și D. Pop pentru franceză.

Pentru ca scoala să aibă la îndemână toate scrierile, cărțile, publicațiile din țară și străinătate, a lucrat și instituit o bibliotecă pe lângă Academie ²⁾.

Dacă am stărui să arătăm tot ce a făcut Asachi pentru scoale, ar trebui să scriem volume. Vom zice numai atâta că toată viața sa a lucrat pentru școale, pentru înmulțirea și îmbunătățirea lor. El a pus temelia scoalelor noastre, care ni'au adus progresul enorm

¹⁾ Hrisovul Domnesc din 1840 Manualul adm. p. 301, Vol II.—Iași 1866.

²⁾ Espozitia învățeturilor publice în Moldova 1865, Iași Inst Albinii Vest asemînea chestia învățeturei p. 14—19.—Asemînea notița biografică, pag. 14—17.

în care ne aflăm astăzi. Cu drept cuvânt dar el să numească *Părintele scoalelor Române*.

Mă aduc aminte că între anii 1860—69, în care anii am fost scolar, când să facă serbarea scoalelor, în fiecare an la Trei-lerarhi, în ziua de 30 Ianuarie, vinea tot-de-a-una la această serbătoare și bătrînul Asachi—Serbarea să termina tot-de-a-una prin aceste cuvinte: „*Traiască Asachi părintele scoalelor române*” iar bătrînul pleca de la această frumoasă serbătoare plîngînd.

Vom mai aminti încă respectiv de lucrările lui Asachi pentru scoale, că El la 1843 a prezentat un proiect de organizare a învățămîntului așa de practic și complet, în cât nici pînă astăzi nu avem un așa proiect, și că, dacă se admitea, astăzi eram și mai de-parte pe calea progresului și culturii—Intrigile politice precum propunerea dascalilor Transilvaneni, temîndu-se să nu se aducă profesori din Germania și Franța, după cum cerea proiectul, au făcut să nu se admită.—Acest proiect, în mare parte a servit la facerea așezămîntului scolar din 1851, făcut sub Grigore Ghica V. V. care așezămîntul a fost lucrătoriu pînă la 1865—Acest proiect asemenea a fost prezentat Divanului Ad-hoc prin un deputat.

Miezul, baza și scopul acestui proiect era ca, toată instrucțiunea, diferitelor ramuri, să se facă în țară. Iată câte-va pasaje din espunerea de motive a aceluși proiect.

•Nu este cu puțință a presupune că studiile, în toate scoalele străine, să fac după tot același sistem; dar și omul mult se poate cine-va îndoi că educația și prelungirea petrecerii junilor în străinătate nu le însușea, în acele deosebite țări, o simpatie vie, cu înpuținarea sentimentelor patriotice, și că, la înturnarea lor în patrie, deși înzestrați cu diplome și titluri a universităților, îi se văd nevoiți a începe de la capăt studiul limbii Române. Lesne este de înțeles că toate aceste

motive nu favorează sentimentele de patriotism, care sunt puterea și nervul unei nații, precum nici propășirea învățeturei naționale. »

După ce Asachi, cladește organizarea învățemîntului național, pe scara cea mai întinsă și complectă, încheie cu aceste cuvinte:

„Ast-fel că, chiar familiile avute nu vor fi nevoite a și mai duce copii lor în străinătate, a se despărți de liii lor, spre al trimete în țeri streine, în o vristă foarte frigidă, espuse la pericole numeroase, a lor sănătate, a lor religie, a lor sentimente de naționalitate, nu vor mai fi supuse la niște încercări întristătoare, și junimea crescută în: *Sinul Patriei*, sub ochii guvernului și a părinților, se va forma spre a pute împlini a ei datorii și a ocupa cu talent și vrednicie, posturile care țara îi păstrează în viitoriu — Atuncia, nu în zadar, Europa ni va fi mărturisit atâta simpatie și ni va fi invitat a intra în sinul familiei sale, căci: „*Patria non ubi natus, sed ubi educatus*» ¹⁾. Iată sentimentele, ideile și lucrările lui Asachi pentru dezvoltarea și cultura națională, pentru prosperarea și mărirea *Poporului Român*.

Să trecem acuma la altă serie de lucrări a lui -Asachi, pe lângă ocupația sa de referendar al scoalelor.

În curgerea anilor 1829—1831, Asachi, fu onorat și însărcinat cu misiunea de secretar, la București, în comisia facerei *regulamentului organic*, care a redat țerei guvernul reprezentativ, și la 1832 a fost trimis la Sant-Petersburg ²⁾, cu boerii țerei pentru întărirea regulamentului organic.

¹⁾ V. Pop. *Ibid* 179. Vezi și Chestia Invăț. public pag. 15.

²⁾ V. Gr. Pop—*Ibidem* p. 179.

Notă Dăm aci spre memorie numele boerilor ce au compus comitetul pentru lucrarea regulamentului organic.

Visternicul Costachi Pașcanu, Vornicul Mihalachi Strza, Vornicul Costachi Conachi, Visternicul Iordachi Catargiu și Aga Gheorghe Asachi. Acest comitet unit cu cel din Tart-Românească, a lucrat regulamentul la București.

Ca secretar a comitetului de facere a regulamentului organic, dînsul n'a uitat scoalele române, inima și sufletul său, așa, între alte regulări și despoziții pentru scoale, face ca prin art. 419 al regulamentului, să se recunoască ca averi a scoalelor casele din Trei-Ierarhi și moșiile donate de Vasile Lupu. Asemenea tot prin regulamentul organic, a staruit, să se prevadă ca statul să dea o subvenție la fondul scoalelor, pentru a se putea susține și înmulți scoalele române

Pe lângă cele-alte lucrări și afaceri, Asachi a ocupat de la 1831—1855 încă o funcțiune foarte importantă, competentă pentru dînsul și vastele sale cunoștinți; el a ocupat funcția de archivist de stat, unde tot timpul, cât a ținut acest post, s'a îndelemnicit cu studiul și culegirea vechilor documente ale țerei ¹⁾.

La 1856, sub cămăcămia lui Teodor Balș, Gheorghe Asachi a fost director la ministeriul instrucțiunii și referendariu sau inspector al scoalelor ²⁾.

Între anii 1851—1854, Asachi a ocupat funcția de censor al presei, sub Vodă Grigorie Ghica, înlocuind pe bătîrînul Teodor Codrescu ³⁾.

Censura era instituită prin regulamentul organic. Nici o carte, nici o poezie, nici o piesă teatrală, nici o gazetă nu era permis să se tipărească, să apară sau să se joace pe scenă, pînă mai întăiu nu trece prin censura, stergându-se pînă și aceia care se pîrea că aduce o lovire, o ridiculizare, o combatere a vișilor, a stărei sociale, a privilegiilor și favorurilor boerilor sau vre-

¹⁾ După ce regulamentul s'a modificat și aprobat de adunarea extra-ordinară, s'au trimis la Petersburg o comisiune pentru obținerea confirmării lui.

Aceasta comisiune s'a compunea: din Mihalachi Sturza și Gheorghe Asachi pentru Moldova și A. Vilare pentru Muntenia. M. Drăghici. — *Ibid.* pag. 181—182.

²⁾ Gh. Asachi.—*Chestia Invăț. public.* pag. 24—33.

³⁾ Zimbru 1856 No. 154.

⁴⁾ Ofiul Domnesc din 22 Ianuar 1851 No. 6 Manual adm. V. II p. 180.

unei puteri streine. Ori-ce lucrare dar, de acest gen, numai după ce capeta aprobarea censurei, putea să vadă lumina zilei, să apară.—Val de cine contra-vine censurei sau nu se supune ei; buzduganul și exilul îi știe de știre. Fie-care trebuia să scrie, cu conștiința legată și mărginită în legiurile și pedepsele censurei. Ușurarea și libertatea depindeau de la capacitatea, intențiunile și bunătațea censorului. Censorul trebuie să fie om foarte capabil, foarte învățat și prevezetoriu. Censura a fost foarte aspră sub Vodă Mihaiu Sturza; blăjină sub Vodă Grigorie Ghica, ceea ce produsă avântul literar, ziaristic și național a lucrărilor din timpul fericitului Vodă Grigorie Ghica, și aduse, ca urmare, *mărețul act a lui 5 și 24 Ianuariu 1859: Unirea țărilor Române.*

Starea lucrărilor, respectiv de scoale, pregătită, de Asachi, se bucură, de o favoare și dezvoltare, și mai mare sub Grigore Ghica Vodă, vinit după căderea lui Mihai Sturza, căci sub domnia bunului și fericitului Grigore Ghica, toate instituțiunile și scoalele își ieu un sbor foarte mare, iar scoalele să organizeze după o lege foarte întinsă și solidă, cunoscută sub numele de așezămîntul scolar, lucrat la 1849—50 de D-nii M. Cogălniceanu, A. T. Laurian, A. Panu și D. Ralet.

Cel mai Mare merit al acestui așezămînt este că baza sa era progresistă în toată puterea cuvîntului. Acest așezămînt prevedea toate ramurile învățămîntului public, le îndestula și apoi da putință, fie-căruia din ele de a se perfecționa după trebuință ¹⁾

Sub Grigore Ghica, toate ieu avântul și sborul cel mai mare; activitatea cea mai întinsă să dezvoltă în toate ramurile vieței sociale, dar mai întinsă și mai activă este pe terenul culturii, dezvoltării și naționalității.

Pe lângă bătrînii apostoli ca: Asachi, Seulescu, Bo-

¹⁾ Gh. Misail—Bult. Instr. 1866 Febr. pag 387.

Jocu, Stamati, T. Codrescu, Dem. Gusti etc. sosiră, unul înainte, de domnia lui Ghica, iar alții în timpul domniei, tineri, ce-și terminase studiile în străinătate, plini de ardoare și zel pentru munca în binele și ridicarea culturii și a țerei: așa D-nii M. Cogălniceanu, T. A. Laurian, C. Negri, V. Alesandri, Ioan Ghica, V. Alexandrescu Urechia, S. Voinescu, P. Donici N. Ionescu, I. Ionescu, K. Cănachi, K. Negruți, Dem. Ralet, A. Hurmuzachi etc. toți aceștia și alții să pun la muncă cu vigoare: scoalele progresaū, se lăgiaū, se îmbunătăgiaū și se inzeștraū cu tot ce li trebuiaū; teatru înfloria, ziaristica, politica, revistele literare, apăreaū și se înmulgiaū, așa: Steaua Dunareī, gazeta Moldovei, Viitorul, Zimbru, România literară ect. toate alimentau poporul, și pregătiaū, sub domnia blândă a lui Ghica, evenimentul dorit de secole: Unirea țărilor și emanciparea morală, intelectuală și națională a Românilor: însuși Vodă Ghica era încurajatorul și conlucrătorul tuturor acestor lucrări ¹⁾.

Am făcut aceasta digresiune numai ca o paralelă între fericitul și bunul Domn Grigorie Ghica și Închind capitolul lucrărilor lui Gheorghe Asachi, voiū răspunde unei bănuiele, făcută de cei ușori la minte și critici saū celor seci cu duhul.

Să atribue lui Asachi un fel de paternitate, de părinte și afecție cătră Vodă Mihai Sturza.

Mihai Sturza era unul din boerii învățați și erudiți din acel timp. El intrase ca membru în eforia scoalelor încă de la 1820, funcționând pînă la 1834, când a intrat Domn, cel înăiu Domn după punerea regulamentului organic în lucrare.

Aci Asachi ca referendar, negreșit că legase o amiciție și bună-voință ca Mihai Sturza, ca și cu mitropolitul Veniamin, ca-și cu cei alți epitropi.

¹⁾ Zimbru No. 106 din 1856, Dăre de sară a de pre domnia lui Grigorie Ghica când a eșit din domnie.

După venirea lui Mihai Sturza ca Domn la 1834, Asachi să folosi de prietinia sa cu Mihai Sturza, și o întrebuiță în înmulțirea scoalelor, și crearea instituțiilor ce au de scop dezvoltarea intelectuală, morală, economică a unui popor. Dacă observăm statistica, vedem că cele mai multe scoale și ramuri de învățămînt, din acele timpuri, s'au înființat între anii 1832—49.

Iată ce zice Dl. Gh. Misail, respectiv de lucrările lui Vodă Sturza, făcute în primul an al Domniei Sale, pentru scoale. la ocazia-când Vodă Sturza, în 27 Mart 1846, a hotărît în favoarea scoalelor, procesul susținut de Asachi contra călugărilor greci de la Trei-Ierarhi, ce ripise averile scoalelor donate de Vasile Lupu Vodă:

„Ar fi a fi necredincioși,—ar fi a greși dreptății, dacă sub scrisul n'ar mărturisi că Domnul Mihai Sturza, a făcut un act mare și național, organizînd scoalele pe o bază atît de întinsă ¹⁾).

Dacă Asachi n'ar fi căutat să se folosească de prietinia sa cu Vodă Sturza, dacă n'ar fi știut să-l menajeze și pe El și împregiurările, nu putea să facă nimica din ceea-ce au făcut, căci așa era timpul: *scoalele și orice progres, trebuiau să le treacă ca prin urechile acului.*

Deci Asachi, a menajat pe Vodă Sturza, și împregiurările, ca să poată plînta, înmulți și consolida scoalele și cultura

El a lucrat ca cărmaciul înțelept și prevăzătoriu, carele aflându-se în oceanul furtunos și plin de valuri, în loc de a se bate și lupta cu valurile, trece vasul său cu înțelepciune și prevedere, prin mijlocul lor, și îl scoate la liman sănătos și ne sfărmat. Așa a lucrat și Asachi în timpul lui Mihai Vodă, iar nu pentru alte scopuri și ambițiuni, căci nu s'a bucurat de ranguri și ministere sub Mihai Vodă, nici a căpatat avantaje ma

¹⁾ Gh. Misail—Bulet. Instr. 1846 Ianuar, pag. 272—3.

teriale, fiind că țara știe că Asachi era sarac și sarac a merit.

Asachi se apreciază după fapte și lucrări iar nu după atitudine. Să se examineze tot ce a lucrat și făcut și apoi, să se judece.

Fate ușor acelor minți seci, când se ved în plin progres, când au plăcinta pe masă, să vadă pete și în sora, încă trebuie să se uite la greutatea, împregiurări și fapte și apoi să critice.

Starea lucrurile și a împregiurărilor, atunci era foarte critice și susceptibile.— 'Mi aduc aminte de un fapt că Gheorghe Asachi, publicând în gazeta Moldova, un articol din "Monitorul oficial" a Moldovei, a pus acest titlu: *"Principatele Unite: Moldova și Valahia. Monitorul oficial" al principatului Moldovei*."

Eu bine, pentru acest titlu, ministrul instrucțiunii D-l Alexandri, a aplicat la moment censura D-lui Asachi, pe baza articolului 37 din legea censurei. Și să notăm că era anul 1858, iar nu anii de la 1832—1849). Întâ dar împregiurări critice și susceptibile, pentru care se cere prudență și prevedere spre a trece prin mijlocul lor.

Dacă Mihai Sturza, după puterea ce o avea în țară, nu fi ascultat în totul și în toate pe Asachi, cel puțin din cauza învățămîntului, Domnia sa ar fi fost glorioasă.

Nenorocire însă pentru Mihai Sturza, că către sfînitul sfîntului său, părăsind sfaturile înțelepte a lui Asachi, el face în 1847 un păcat de moarte, sub impulsunile rășinilor, prin aceea că strică: *cursul superior și exclusiv română d'n scoală*, și așa își ucide propriul copil și își pătează toată Domnia sa!.

Nu ved dar nici un temei justificat pe acte și împregiurări, în aserțiunile D-lui Gheorghe Sion, zise la

1856 în ziarul Zimbru, și anume că: *„Asachi dacă nu a condamnat, cel puțin a consimțit la reforma sau știrbirea învățământului făcută de Mihai Sturza la 1847”*).

Ca proba cea mai evidentă că aceasta nu era adevărat este proiectul de organizare al scoalelor și învățământului pe bazele cele mai întinse și progresiste, proiect lucrat de Asachi ca referendariu al învățământului public și supus adunării generale la 1843;—acest proiect a căzut din cauza profesorilor Transilvaneni, îngrijindu-se de cămeșa lor, fiind că proiectul prevedea introducerea de profesori din Franța și Germania, pentru care cursuri superioare și pentru scoala normală superioară spre formarea de profesori.

Asachi însuși a condamnat *„acea reformă numind-o fatală și care a adus lovire în desvălirea și propășirea învățeturei naționale, descreditând-o în opininea publică”*.

(Va urma)

I. Negre.

CIMPOIUL

ZIAR ILLUSTRAT SEPTAMANAL

— Apare în fie-care Duminică —

ROMANȚE, NEEVEIE, POESII,
BUCĂȚI DE MĂSICĂ, GRAVURI DE MODE
Trei gravuri în fie-care număr

ABONAMENTUL

Un an. 12 lei Șase luni, 6 lei Trei luni, 3 lei.

O LUNA: UN LEU.

Redacțiunea și Administrațiunea

București, 12, Pașagial Român. 12 București.

¹⁾ Zimbru No. 4 în 1856.

²⁾ Ga. Asachi—Gheștia învățeturei publice pag. 22—85 iași 1858.